

STADSHOLMEN

APOLLO 6

Ferkens Gränd 6

GAMLA STAN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

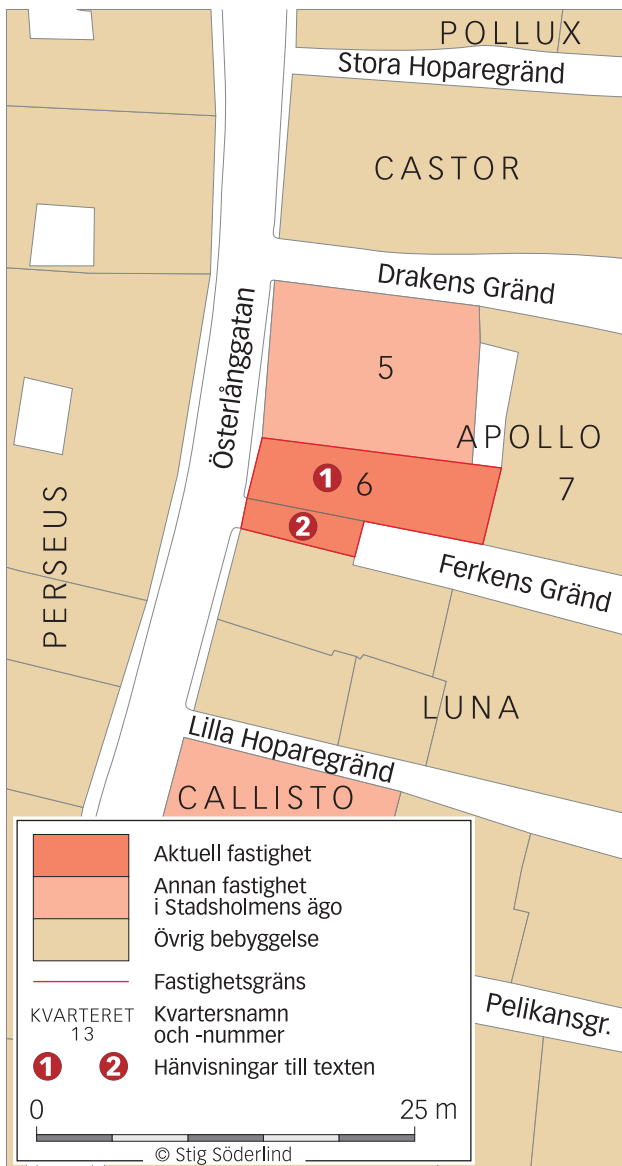
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- ① HUVUDBYGGNAD
- ② GRÄNDÖVERBYGGNAD

GRÄNDÖVERBYGGNADEN SEDD FRÅN ÖSTER, MED EN SKYLTVÄRRETT FÖR HOTELLET BOSTON OVANFÖR PORTEN, TILL HÖGER OM VALVET. FOTO: A. MALMSTRÖM, CA 1930. STADSMUSEETS ARKIV, F 9000.

Apollo 6 har flera ålderdomliga drag, till exempel den grändöverbyggnad som tillhör fastigheten, och dokumenterat medeltida murverk mot Österlånggatan. Från 1740 in på 1860-talet låg det en kopparslagarverkstad i bottenvåningen, och flera av ägarna var åldermän inom kopparslagarskrået.

Interiörerna präglas av den ombyggnad som kopparslagaren Carl Gustav Sundberg lät göra på 1840-talet, då fastighetens östra del med trapphuset tillbyggdes.

Apollo 6 är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Under flera hundra år var Gamla stan Stockholms centrum. Medeltidens bebyggelse bestod av hus i trä eller tegel, ofta med torvtak. Till husen fanns många gånger källare med väggar av natursten och tegelvalv eller bjälktak. Tegelhusens fasader var inte putsade och kunde ha dekor i form av blinderingar,

formtegel eller mönstermurning. Den medeltida, oregelbundna stadsplanen är ännu i dag mycket väl bevarad och många hus har i hög utsträckning kvar medeltida murverk bakom senare tiders fasadutformningar och inredningar.

Det expansiva 1600-talet, när Sverige utvecklades till en stormakt, gav en annan prägel åt staden med flera nybyggen men också modernisering av de äldre husen. Byggnaderna fick stora vindar i flera våningar med höga, branta tak och ofta en dekorativ fasadutsmäckning i natursten. Samtidigt anpassades de nybyggda husen längs framför allt Nygatorna i väster till en reglerad stadsplan.

Under 1700-talets mitt och senare hälft byggdes husen ofta på med en våning. Vindarna var nu mindre

FASTIGHETENS EXTERIÖR SKILJER SIG INTE MYCKET FRÅN 1930, MEN DEN HORISONTELLA LISTEN NEDANFÖR DEN INREDDA VINDEN I VALVÖVERBYGGNADEN ÄR BORTA. FOTO: J. MALMBERG.

och taken flackare. Fasaderna utfördes släta och putsade, och rummen inreddes med kakelugnar och snickerier som till stor del finns bevarade i dag. Vid 1800-talets senare del och under tidigt 1900-tal fick många byggnader fasader med tidstypiska dekorer i stuck eller puts och bottenvåningarna gjordes ofta om till butiksfasader med stora skyltfönster.

Gamla stan hotas – och räddas

Under senare delen av 1800-talet försköts stadens centrum till Norrmalm. Gamla stan började att successivt förslummas och många diskussioner fördes

om stadsdelens sanitära förhållanden. Det kom till och med förslag om att riva stora delar och bygga helt nytt. När de nya stadsdelarna på malmarna växte fram omkring 1900 blev problemen i Gamla stan ännu mer uppenbara, men de enskilda fastighetsägarna var inte villiga att bekosta saneringarna. Samfundet S:t Erik – som bildades 1901 och arbetade för att väcka intresse för stadens kulturhistoriskt värdefulla miljöer – oroades för stadsdelens framtid och tog på 1930-talet initiativet till att bilda AB Stadsholmen. Det nya bolaget fick i uppdrag att förvärva, restaurera och modernisera bebyggelsen med hänsyn bland annat till kulturhistoriska värden. De första åtgärderna i stor skala genomfördes i kvarteret Cepheus och flera av de genomförda renoveringarna har varit goda exempel, inte minst de allra första insatserna som gjordes.

I dag är Gamla stan med sina många bevarade tidslager och hus med en lång och omväxlande byggnadshistoria ett historiskt dokument av oersättligt värde.

HISTORIK

Kvarteret

Apollo är ett av de smala kvarteren som sträcker sig från Österlånggatan ner mot Skeppsbron och Saltsjön. Det begränsas i norr av Drakens Gränd och i söder av Ferkens Gränd. Kvarteret ligger utanför den äldsta stadsmuren som omnämndes på 1200-talet, men till största delen innanför den yngre stadsmuren som är känd från 1400-talet. Ferkens gränd mynnade österut i ett av den yngre murens porttorn, vars namn inte är känt. Tomterna närmast Österlånggatan bör ha varit bebyggda redan under 1300-talet.

Tiden fram till 1700-talets mitt

I bottenvåningens fasad mot Österlånggatan har medeltida murverk dokumenterats, och grändöverbyggnaden över Ferkens gränd kan vara medeltida. På 1610-talet tillhörde fastigheten borgmästaren Mårten Olofsson och var bebyggd med ett stenhus, på 1660-talet var hans barnbarn Brita Nyman ägare. Den första beskrivningen av bebyggelsen är från 1695, då handelsmannen Jonas Fischer köpte fastigheten av handelsmansänkan Maria Sophia Löök och hennes son Erik. Fastigheten bestod av ett hus med tillhörande halvbyggda bodar i gränden, vid Dufvan på Österlånggatan och hörnet på Ferkens gränd. Dufvan, eller Förgyllda dufvan, var en krog som låg

PORTEN MED OMFATTNING OCH DÖRRBLAD SATTES IN PÅ 1840-TALET DÅ FASTIGHETENS ÖSTRA DEL NYUPPFÖRDES. FOTO: J. MALMBERG.

i grannfastigheten Apollo 5. Huset vid Österlånggatan var tre våningar högt, och till de två övre fanns passage till valvöverbyggnadens rum. Fischer och sedan hans änka ägde fastigheten fram till 1721, då ytterligare en handelsman, Erich Ekroth, blev ägare. Från slutet av 1600-talet fram till 1740 var flera olika handlare ägare, och tillsammans med omnämmandet av bodar i gränden kan man förmoda att någon typ av handel bedrevs här.

Kopparslagarverkstaden

År 1740 var kopparslagarmästaren Anders Svanbeck skriven i fastigheten, och kopparslageri kom att bedrivas i huset in på 1860-talet. Den första brandförsäkringen tecknades 1750 av kopparslagaremästare Carl Fredrik Risholm, och det framgår att fastigheten bestod av två stenhus. Gathuset var nu fyra våningar högt, vilket är en våning högre än 1695.

Under fanns tre källare varav två var välvda och en hade bjälktak. Bottenvåningen innehöll en kopparslagarverkstad. Till andra våningen var trappan av sten, men högre upp var trapporna av trä. Taken i rummen varierade, det förekom paneltak, bjälktak och målade vävtak. Nere längs gränden låg ett litet stenhus, 2 våningar högt med packbodar i båda våningarna och flera kammare på vinden. Det bör vara samma bodar som omnämndes som halvbyggda 1695.

I slutet av 1810-talet var båda husen förfallna, i synnerhet det lilla huset i gränden. Ägare var då kopparslagare Anders Bergs arvingar. Husets värde i brandförsäkringen skrevs ner gång på gång. Först 1828 hade en reparation gjorts, av kopparslagaränkan Ahrbom. Den nya beskrivningen visar inte på några egentliga förändringar, men var mer utförlig än den gamla. Större delen av bottenvåningen upptogs av

KAKELUGN FRÅN 1800-TALETS ANDRA HÄLFT, OCH BRÖSTPANEL FRÅN 1840-TAL. FOTO: J. MALMBERG.

en verkstad med ässja. Nästa våning var tillgänglig på stentrappa och hade stenlagt golv i förstugan. Ett rum användes som försäljningsmagasin, det andra hade en glaserad, kolorerad kakelugn, planstengolv och målning på muren. Vidare uppåt på trätrappor innehöll de två övre våningarna förstugor med trägolv. Det fanns ett kök i valvöverbyggnaden på våning 2 trappor, och ett kök på våning 3 trappor. Rummen värmdes med kakelugnar, i ett fall med en mer ålderdomlig kammarspis. Mot Österlånggatan innehöll vinden en murad hisskappa. I det mindre huset låg magasin och vedbodur i två våningar, med trätrappa emellan. Vinden var inredd med ett rum och ett kök, tillgängliga från gathuset.

Kopparslagare Sundströms ombyggnader

År 1830 var kopparslagaren Carl Gustav Sundström skriven i fastigheten, och 1833 stod han som ägare. Året därpå ansökte han om att få göra en på- och tillbyggnad av sin fastighet. Det lilla stenhuset i gränden skulle rivas, och ersättas av en utbyggnad med ett nytt trapphus samt flera rum, till samma höjd som gathuset. Valvöverbyggnaden skulle påbyggas på med en tredje våning. Ombyggnaden tycks ha dragit ut på tiden, och 1842 skickade Sundström in reviderade ritningar, vilka överensstämmer med dagens utseende. Förmodligen var ombyggnaden färdig redan 1843, då höjdes försäkringsvärdet. Först 1850 upprättades en ny beskrivning för brandförsäkringen, och här framgår det vilka förändringar som hade gjorts.

Trappan i gathuset hade rivits sedan det nya trapploppet med stentrappa upp till vinden hade uppförts i tillbyggnaden. Vinden hade inretts med ett rum närmast gatan, där hissgluggen hade förlorat sin funktion. Bjälkkällaren hade välvts, och rummen i övrigt hade fått gipsade tak. I bottenvåningen låg det fortfarande en verkstad, och närmast Österlånggatan en salubod. Öster om trapphuset låg det två förvaringsrum i souterrainvåningen, högre upp kök. Kammarspisen hade ersatts av en kakelugn, och i rummen omtalas fönsterpaneler samt bröst- eller fotpaneler. Valvöverbyggnadens påbyggnad med en tredje våning hade inte genomförts, vilket också de reviderade ritningarna anger. Sundström gjorde ytterligare en ombyggnad 1862, då vindsrummet närmast Österlånggatan nyinreddes.

Genom mantalslängderna kan man få en bild av Carl Gustav Sundströms hushåll, som 1835 bestod av honom själv, hustrun Hedvig Carolina, en son, en piga, en gesäll, en lärling och en gosse. Dessutom bodde tre manliga, ensamstående hyresgäster i fastigheten. År 1860 omnämndes inte längre sonen, men i övrigt var hushållet sig ganska likt. Förutom paret Sundström ingick en piga, en gesäll, och två lärlingar, och i egna hushåll tre manliga hyresgäster. Carl Gustav Sundström var fortfarande mantalsskriven i fastigheten 1866, men var då inte längre yrkesverksam. Förmodligen upphörde kopparslagarverkstaden med honom.

Kring 1900, ungarlshotellet

Det finns flera beskrivningar om Hotell Kalmar, som var ett ungarlshotell eller natthärbärge i fastigheten

**PARDÖRR OCH FODER AV TYPEN 1800-TALET'S MITT.
FOTO: J. MALMBERG.**

vid sekelskiftet 1900. Hotellverksamheten drevs av Nils Petter Molund Andersson från Kalmar, senare hans änka Lovisa Molund. Huset innehöll en privatbostad för ägarna samt tio rum och två kök, men inga badrum. Det fanns ytterligare åtta lägenheter i huset, majoriteten ettor med eller utan kök. Destillator L. K. Lenvall ägde fastigheten, men bodde inte här själv, vilket var mycket vanligt i Gamla stan vid denna tid. Någon gång efter 1877 hade vinden på grändöverbyggnaden inretts med ett rum, med uppdragen mur för ett fönster mot öster. Ombyggnaden är synlig på ett foto från omkring 1930, som också visar att ungarshotellet fanns kvar, men då med namnet Boston. På 1920-talet fanns el indragen i fastigheten, och 1930 tillkom ledningar för vatten och avlopp. År 1939 sattes ett badkar in på våning 2 trappor, och 1945 inreddes ett pannrum i källaren,

samt vad som tycks vara nya värmekällor i alla våningar. Flera kakelugnar fanns dock kvar.

UPPRUSTNING OCH RENOVERING

Fastigheten köptes av staden 1969, liksom grannen Apollo 5. Under tidigt 1970-tal renoverades de båda fastigheterna. Apollo 5 hade kraftiga sättningsskador, men Apollo 6 tycks ha varit i bättre skick. Den östra brandmuren mot grannen längs Ferkens gränd ska dock ha nyuppförts, möjligen på grund av sättningsskador, liksom muren runt hörn mot norr. Den senare hade varit uppförd mot en flygelbyggnad som tillhörde Apollo 5, men då denna revs skapades en ny fasad, en fönsteraxel bred, mot grannens gård. Källaren längst i öster tycks enligt ritningarna ha fått ett nytt takbjälklag, och i källarna under gathusdelen togs en öppning upp mellan Apollo 5 och 6. Flera

mellanväggar som under sent 1800-tal hade delat upp våningarna i flera små lägenheter revs, och de nya, större lägenheterna fick nya kök och badrum. Grändöverbyggnadens inredda vindsdel var tänkt att rivas för att ge plats för en altan, men så skedde aldrig. Flera kakelugnar från 1800-talets mitt och andra hälft var bevarade före renoveringen, och några tycks ha behållits även efteråt. En kakelugn flyttades från fastigheten till grannen Apollo 5. Dörrbladen behölls, men flyttades inom huset. Av dagens utseende att döma nytillverkades flera dörrfoder och en del dörrblad i äldre stil, för att ge en enhetlig inredning.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Huset är fyra våningar högt mot Österlånggatan men i öster vid Ferkens Gränd fem våningar, på grund av gatans lutning. Vid grändens mynning ingår en valvöverbyggnad, två våningar hög mot gatan men tre mot öster. Samtliga fasader är slätputsade

och fönstren i nivå med murlivet. Taket är plåtklätt med kupor mot gata och gränd. Porten vid gränden har en enkel omfattning av sten och en pardörr i empirestil, sannolikt från då tillbyggnaden med trapphuset uppfördes på 1840-talet. Mot Österlånggatan ligger en butik vars dörrblad med glasad övre fyllning sannolikt kan vara från 1970.

Interiör

Trappan och vilplanen är lagda med kalksten, till lägenheterna leder halvfranska enkeldörrar av 1800-talstyp. Alla dörrar har likadana profilerade foder av 1800-talstyp och trycken av äldre typ, sannolikt huvudsakligen från 1970-talet. Rummen bevarar i flera fall äldre brädgolv, pardörrar samt halvfranska bröst- och fönsterpaneler från 1840-talet. Många av dörrfodren är liksom i trapphuset sentida men i äldre stil. I flera rum finns runda kakelugnar från 1800-talets mitt samt andra hälft.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktbehandlingsmaterial som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.